

احمد عدالتیان، در ایام ولادت باسعادت امام موسی کاظم^(ع)، آیه‌ای از قرآن کریم درباره ویژگی «کظم غیظ» و فروردین خشم را با هم مرور می‌کنیم که از صفات بارز این امام بزرگوار بوده است.

خداوند متعال در آیه ۱۳۴ سوره آل عمران می‌فرماید: «الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرِّ وَالنَّهْزِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُخْسِرِينَ» آنان که در گشایش و تنگ دستی اتفاق می‌کنند و خشم خود را فرو می‌برند و از [خطاهای] مردم درمی‌گذرند و خدا نیکوکاران را دوست دارد.

این آیه که در ادامه آیه قبل، صفات انسان‌های باتقوا را می‌شمارد، «کظم غیظ» و فروردین خشم را در کنار انفاق و گذشت، از ضروریات باتقوا بودن معرفی می‌کند.

از نکات مهمی که مفسران آیه به آن اشاره کرده‌اند، این است که انسان‌های باتقوا، محکوم غرایز نیستند، بلکه آن‌ها حاکم و مالک خویشتن‌اند، یعنی در مواقع لازم می‌توانند خشم خود را فرو برند و در عصبانیت تصمیم نگیرند، بنابراین انسان باتقوا هیچ‌گاه منزوی نیست، بلکه با مال و اخلاق خوب خود، با مردم معاشرت می‌کند، هم انفاق می‌کند، هم خشم خود را فرومی‌برد و هم گذشت می‌کند.

نکته بعدی اینکه برای گذشت از فرد خطاکار، لازم نیست که او حتماً بالیمان و مسلمان باشد و آیه از کلمه مردم استفاده می‌کند، یعنی باتقوا کسی است که از مردم با هر عقیده و صفاتی که باشند، می‌گذرد و آنان را می‌بخشد.

در پایان آیه هم نتیجه این است که خداوند چنین کسانی را دوست دارد، پس کسی که می‌خواهد محبوب خدا شود، باید از مال خود بگذرد، خشم و غضب را فروبرد و مردم را ببخشد.

توحید عملی در تقابل با محاسبات خودخواهانه

«يَرْزُقُهُ وُزُودَ الْأَنْعَامِ وَ يَأْتِيهِونَ إِلَيْهِ وُثُوءَ الْخَمَامِ وَ جَعَلَهُ شَيْخَانَهُ عَلَاقَهُ لِيَتَوَاضَعَهُمْ لِعِزَّتِهِ» مشتاقان مانند چهارپایان تشنه به سوی آن (کعبه) می‌دوند و همچون کیوتران به آن پناه می‌برند و خداوند سبحان، آن (حج) را نشانه تواضع آنان در برابر عظمتش قرار داد. «(نهج البلاغه، خطبه یک)

حقیقت بنیادین توحید در کلام مولا، بر فروپاشی کامل غرور و ذوب منافع شخصی در برابر فرمان الهی، استوار است. حضرت با تشبیه شتاب تشنه‌ها به سوی آب، مرز میان ایمان واقعی و ادعاهای زبانی را آشکار می‌فرماید. این آموزه معارفی، نشان‌دهنده نابودی شبه‌تفکری است که آسایش فردی را بر مصلحت جامعه مقدم می‌شمارد.

تواضع در پیشگاه خداوند، یعنی تسلیم فکری و عملی. کلام حضرت امیرالمؤمنین^(ع) با صراحت می‌گوید که ورود به کانون بندگی، نیازمند عبور از سستی است. حج یک فریضه منزوی نیست، بلکه مظهر توحید عملی و انضباط معنوی امت است که در آن، مؤمنان هویت خود را بر اساس فرمان الهی بازسازی می‌کنند تا قدرت خداوند در قالب یک جامعه منسجم، متجلی شود. این فریضه، شالوده‌ای محکم برای طرد هرگونه ظلم و تحکیم پایه‌های بندگی در ساخت‌های زندگی فراهم می‌آورد و انسان را از اسارت دنیا آزاد می‌سازد. روح معنوی حج، انسان را به اوج معرفت می‌رساند و او را ملزم می‌کند تا منافع فردی را فدای حیات جمعی کند.

این نگاه توحیدی، پایه اصلی شکل‌گیری یک جامعه خداخواه است. امتداد عینی این اصل معارفی را امروز می‌توان در پایداری راسخ ملت در برابر سختی‌ها و محاصره ظالمان، مشاهده کرد، جایی که توده‌ها با بریدن از اسباب مادی و پناه بردن به حریم ولایت، محاسبات هراس‌افکن دشمنان مستکبر را در نبرد جاری، باطل می‌سازند و وفاداری عقیدتی خود را در صحنه عیان می‌کنند.

خوشبختی از پشت درِ خانه آغاز می‌شود

در روزگاری که خانواده بیش از هر زمان دیگری زیر فشار بحران‌های فرهنگی، اقتصادی و سبک زندگی مدرن قرار گرفته است، کتاب «خانواده خوشبخت» تلاش می‌کند بار دیگر نگاه‌ها را به مهم‌ترین کانون آرامش و تربیت انسان بازگرداند، همان جایی که هم می‌تواند محل رشد و بندگی باشد و هم، اگر نادیده گرفته شود، زمینه‌ساز فروپاشی فرد و جامعه.

این کتاب با بازگویی سخنان شیخ اسماعیل رضائی، خانواده را نه صرفاً یک نهاد اجتماعی، بلکه «کلاس تربیتی خدا» معرفی می‌کند؛ رابطه‌ای طولانی، ناگزیر و عمیق که انسان در آن سنجیده می‌شود. نویسنده با تکیه بر نگاهی توحیدی، نشان می‌دهد که بندگی از خانه آغاز می‌شود و کسی که در نسبت با همسر، فرزند و نزدیکان خود مردود شود، در دیگر عرصه‌های دین‌داری نیز راه دشواری در پیش خواهد داشت.

از نکات قابل توجه کتاب، تأکید بر مسئولیت‌پذیری، گذشت، دیگرنگری و اصلاح واکنش‌های فردی در متن زندگی خانوادگی است. «خانواده خوشبخت» یادآوری می‌کند که مدیریت نهایی زندگی با خداست و انسان در هر موقعیت، پیش از هر چیز باید به وظیفه خود بیندیشد، نه به کنترل دیگران. همین نگاه، کتاب را از سطح توصیه‌های معمول اخلاقی فراتر می‌برد و به آن رنگی از تربیت معنوی می‌بخشد.

این اثر همچنین با نقد تصورات رمانتیک و غیرواقعی از ازدواج، بر این نکته پای می‌فشارد که خوشبختی خانوادگی نه در هیجان‌های زودگذر، بلکه در سکونت، رحمت، مودت و لقمه حلال، رقم می‌خورد.

«خانواده خوشبخت» کتابی است برای والدین، زوج‌های جوان، مبلغان و همه کسانی که می‌خواهند در هیاهوی امروز، آرامش را دوباره در خانه پیدا کنند.

بررسی آموزه‌های امام کاظم^(ع) برای عبور از بحران‌ها در گفت‌وگو با حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی شریعتی تبار

ایران، آینه‌دار میراث موسی بن جعفر^(ع)

گفت‌وگو

آمنه مستقیمی | اگرچه حیات ایران و ایرانی با عشق به اهل بیت^(ع)، گره خورده است و کیست که نداند با این عشق و علاقه است که ما از بحران‌های مختلف عبور کرده و تاب آورده‌ایم، اما از میان همه آن‌ها، حضرت موسی بن جعفر^(ع) و فرزندان ایشان بر تاریخ این مرزوبوم تأثیری خاص گذاشته‌اند و همین هم باعث شده است که ایران را شش دانگ به نام علی بن موسی^(ع) سند بزنیم و ایران امام‌رضایش بخوانیم. امروز و در این شرایطی که بر ما تحمیل شده، بازهم آن سیره ایشان و عنایات فرزندان‌شان، گره‌گشا و راهنمای ماست. در این باره در سالروز ولادت حضرت موسی بن جعفر^(ع) با حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی شریعتی تبار، مدیرگروه انقلاب و تمدن اسلامی بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی و کارشناس مذهبی، گفت‌وگو کرده‌ایم.

ویژه میلاد امام کاظم^(ع)

بدگمانی، تفرقه می‌آورد

امام کاظم^(ع) همچنین بر عدم بددلی و بدگمانی مؤمنان نسبت به یکدیگر تأکید می‌کنند؛ چون یکی از ریشه‌های برهم خوردن وحدت و همدلی، گمانه‌زنی‌های منفی و اشتباه است. درحالی‌که غلبه در جامعه اسلامی، باید با خبر و صلاح باشد؛ با مرور سیره امام کاظم^(ع) درمی‌یابیم که ایشان هم در گفتار و هم در رفتار بر همدلی، گره‌گشایی و مواسات، تأکید و جامعه شیعی دینی را به آن توصیه و سفارش کرده‌اند. در حدیثی از ایشان است که فرمودند: «خداوند را در روی زمین، بندگانی است که در تأمین نیازهای مردم می‌کوشند. آنان در روز قیامت، ایمن‌اند.» (گهرهای کاظمی، حدیث ۹۲۰)

تاریخ، مدیون فرزندان موسی بن جعفر^(ع)

از برکات وجود مقدس حضرت موسی بن جعفر^(ع)، اولاد و امامزادگان پرتعدادی است که مادر ایران، میزبان بسیاری از آن‌ها هستیم. این‌ها هرکدام چراغ هدایت در شهرها و بلاد شدند و مهم‌ترین آن‌ها، امام‌رضا^(ع) هستند که ما ایران را به نام ایشان می‌شناسیم و مدیون عنایات‌شان در طول تاریخ هستیم. امام صادق^(ع) می‌فرمایند: «خدا از نسل موسی بن جعفر^(ع)، فریادرس این امت را می‌رساند، همچنین وجود مقدس حضرت معصومه^(س) و برکات بازگاه و مضجعشان در قم، تاریخ معاصر را تحت تأثیر قرار داد. فرزندان امام کاظم^(ع) همگی اهل جهاد تبیین و هدایتگری بودند و جامعه را هم در زمان حیات و هم بعد از شهادت در حق طلبی همراه کرده‌اند و امروز هم آستان مقدس‌شان، قطب فرهنگی جامعه است.

کظم غیظ، مردم را همدل می‌کند

یکی از مهم‌ترین و مشهورترین القاب حضرت موسی بن جعفر^(ع)، «کاظم» است که اتفاقاً نقش مهمی در ایجاد همدلی، صفا و صمیمیت در جامعه دارد و برای همه اعصار و ادوار، الهام‌بخش و آموزنده است؛ چون اگر قرار باشد برای هر موضوعی، خشم و غضب پیش بیاید و بگومگو شود، انسجام و وحدت برهم می‌خورد. لذا امام کاظم^(ع) با این اخلاق خشن و فروخوردن خشم، تعاملات و انسجام اجتماعی را تقویت می‌کنند تا حتی اگر باتوهمین و عمل ناپسندی هم مواجه شدیم، با فروخوردن خشم و غضب و نیز حلم و صبر و تحمل، برخورد کنیم و این چنین، مسیر ارتباطات انسانی و اجتماعی به تفرقه و از دست دادن همدلی و انسجام منحرف نشود؛ چنان‌که حضرت با همین روش، مخالفان و دشمنان را با مهر و محبت و عطوفت جذب کردند. این عنصر رفتاری امروز به‌شدت به کار ما می‌آید.

برای احیای حق ولایت، تلاش کردند

نقل است زمانی هارون الرشید، خلیفه عباسی، از امام کاظم^(ع) خواست که محدوده فدک را مشخص کنند تا آن را به حضرت بازگرداند! امام^(ع) فرمودند: اگر این حق را بخواهم، با همه حدودش می‌خواهم. هارون پذیرفت. حضرت موسی بن جعفر^(ع) محدوده کشورهای اسلامی را (آن زمان توسعه بسیار یافته بود)، مطرح کردند؛ یک حد در سمرقند، یک حد در آرمستان و... است. این کنایه به همه بلاد اسلامی است که باید حکومتش در اختیار ائمه^(ع) باشد؛ چون فدک به عنوان یک باغ چنین محدوده‌ای نداشت، بلکه حق امام و مردم (امت)، اداره و ممالک اسلامی است که چنین وسعتی دارد و باید بازگردانده می‌شد.

حجت‌الاسلام والمسلمین شریعتی تبار:

یکی از مهم‌ترین و مشهورترین القاب حضرت موسی بن جعفر^(ع)، «کاظم» است. ایشان با فروخوردن خشم، تعاملات و انسجام اجتماعی را تقویت می‌کنند و این چنین، مسیر ارتباطات انسانی و اجتماعی به تفرقه و از دست دادن همدلی و انسجام منجر نمی‌شود.

ارزش و جایگاه طلب روزی حلال در بیان امام کاظم^(ع)

را درآورد و نفقه خانواده‌اش را بدهد. مردی که ازدواج می‌کند، باید هزینه مسکن و خوراک و پوشاک همسر و فرزندان را در شأن آن‌ها تأمین کند. البته کمک به نیازمندان و افراد ضعیف و دستگیری از محرومان و تأمین هزینه‌های زندگی آنان، نیز بسیار ارزشمند است و باید دانست گرچه اولویت، خانواده است اما تلاش‌های اقتصادی سالم برای توسعه و پیشرفت کشور نیز جهاد در راه خدا محسوب می‌شود.

تلاش اقتصادی با شغل پاک برای کسب درآمد حلال، همواره در اسلام، توصیه و ستایش شده است. اگر تک‌تک افراد جامعه اسلامی درصدد کسب و رزق حلال برای تأمین مخارج زندگی خود و خانواده خویش باشند، اقتصاد اسلامی در کشور اسلامی برقرار خواهد شد.

باید از فقه و احکام شرعی شغل‌ها آگاه باشد تا شغل‌های مباح را به اقدامات نادرست و خلاف شرع نکشاند. قید «من حله» در این حدیث برای روشن شدن کیفیت و درخشندگی و زیبایی طلب رزق است و این کیفیت است که به شغل و کار و کسب ارزش می‌دهد و کاسب و کارگر و کارمند و تاجر را حبیب خدا می‌کند و مجاهد در راه خدا نامیده می‌شود. گرچه طلب رزق حلال و درآمد پاک، بسیار سخت و دشوار است، اجر و پاداشی بزرگ دارد و کار فاعل آن، جهاد اقتصادی خواهد بود و ثواب مجاهدان در راه خدا را کسب می‌کند.

کار برای تأمین معیشت عیال

کار کردن، مستحب است ولی برای تأمین مخارج زندگی، واجب می‌شود. امام هفتم^(ع) در جمله «لیعود به علی عیاله و نفسه» صرف اصلی رزق حلال را یادآوری می‌کنند. هر مردی باید کار کند تا هزینه زندگی همسر و فرزندان

حلال، برابر شمرده شده است. در فرهنگ اسلامی، اقتصاد هدف نیست، بلکه تنها یک وسیله کارآمد و مؤثر در زندگی است.

رزق از راه حلال

در این حکمت کاظمی، جمله «من طلب الرزق من حله» بیان شده است. شغل‌هایی که انسان‌ها با آن رزق روزی را به دست می‌آورند، در تقسیم‌بندی اصلی، دو قسم می‌شوند: حلال و حرام. بی‌تردید از شغل‌های حرام، درآمد ناشروع کسب می‌شود و اشتغال با کارهای حرام در اقتصاد اسلامی ممنوع است. رزق از راه مکاسب حرام اعلام شده و اشتغال به کارهای حرام، هیچ ارزشی ندارد و عقاب الهی خواهد داشت و باید کنار گذاشته شود. اصل برخی اشتغالات، مجاز و مباح است اما در هنگام عمل و در اجرا ممکن است آلوده به روش‌ها و کارهای زشت و حرام شود. هر انسانی که در جامعه کار می‌کند،

طلب رزق حلال در اقتصاد اسلامی چه جایگاهی دارد؟ اهل بیت^(ع) به‌منظور تلاش در راه کسب رزق حلال و ارزش آن، آموزش‌های لازم را داده‌اند. موسی بن یحیی گفته است امام موسی بن جعفر^(ع) به من فرمودند: «مَنْ طَلَبَ الرِّزْقَ مِنْ حِلٍّ لِيَعُوذَ بِهِ عَلَى عِيَالِهِ وَنَفْسِهِ، فَهُوَ كَانِ كَالْمَجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ هر که از راه حلال طلب روزی کند تا آن را به مصرف خود و خانواده خود برساند، همچون مجاهد در راه خداست.»* در تفسیر و تحلیل این حدیث، سه مطلب شایسته توجه است.

تلاش اقتصادی؛ جهاد در راه خدا

«جهاد»، ارزش برتر و بزرگ در قرآن و سنت اهل بیت^(ع) است. امام کاظم^(ع) در این رهنمود اقتصادی و معیشتی، فردی را که در طلب رزق حلال است، همانند مجاهد در راه خدا دانسته‌اند و با این تبیین، جایگاه بلند الهی تلاش‌های اقتصادی از راه‌های حلال را روشن ساخته‌اند. در این حدیث، جهاد و اقتصاد باهم پیوند خورده و ارزش جهاد و طلب رزق

حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر محمد رضا شریعتی تبار
عفو هیتت علمی دانشگاه فردوسی مشهد

* فقه القرآن، قطب‌الدین راوندی، ج یک، ص ۳۸۰
* الوافی، فیض کاشانی، ج ۱۷، ص ۱۴۴
تفصیل وسائل الشیعه شیخ حرعاملی، ج ۱۸، ص ۳۲۱